

УДК 371.(09)(477)

О.В.Попова,
аспірантка;
В.А.Лук'янова,
аспірантка
(Харківський педуніверситет)

ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ НА ХАРКІВЩИНІ У 20-30-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті зроблено спробу опису змісту та організації підготовки працівників освітніх установ та підготовки до здійснення соціального виховання у навчальних закладах Харківщини.

Однією з характерних ознак сучасних освітніх процесів виступає їх інноваційна спрямованість. Здійснення інноваційної діяльності у сучасній школі вимагає підвищеного рівня професійної кваліфікації вчителя, через що проблема поліпшення якості підготовки фахівців у сучасних педагогічних ВУЗах набуває особливої актуальності.

Ми виходимо з того, що в сучасній освітній практиці інноваційний процес може і повинен розглядатися як норма існування і розвитку педагогічної системи. Це - початкова вимога сьогодення, яка потребує суттєвих змін якості освіти і виховання. Але слід мати на увазі, що під інновацією в теорії педагогічної інноватики розуміється не абстрактне щось нове, а те нове, що в даних конкретних умовах виступає актуальним засобом вирішення тієї чи іншої педагогічної проблеми і дозволяє педагогічній системі набутти нової якості, адекватної рівню суспільного розвитку. Вважаємо, що на усталений розвиток можуть розраховувати тільки у тому випадку, коли не порушується спадковий зв'язок між старим і новим. Тому розв'язання сучасних освітніх проблем потребує їх аналізу в історичній ретроспективі.

Однією з першорядних проблем, яка вимагала вирішення в перші роки існування Радянської України, виявилась проблема підготовки педагогічних кадрів.

Якщо з 1917 до 1920 року, в період запеклої громадянської війни, частих змін влади, культурно-освітня робота в Україні здійснювалась безсистемно, то з 1920 року, з остаточною перемогою Радянської влади, в системі освіти розгортаються глобальні реформаторські процеси.

Незважаючи на відсутність необхідного бюджету, неврожай і голод, Народний Комісаріат Освіти України першою справою вважає підтримку дитячого населення. Одним з провідних завдань своєї діяльності Наркомос України вважав соціальне виховання. Першого липня 1920 року було затверджено "Декларацію прав дитини" і "Декларацію про соціальне виховання", в яких вказувалось на необхідність поширення кількості дитячих установ. Розширення мережі освітніх закладів вирішувало завдання з кількісної та якісної підготовки педагогічних кадрів. Лише за 1920 рік їх було створено близько 100 [1:5].

В березні 1920 року у Харкові скликано першу Всеукраїнську нараду в справі освіти, що затвердила "Схему народної освіти УРСР" [1:15]. За цією схемою вся освіта складалася з двох галузей: соціального виховання дітей до 15-літнього віку і професійної освіти. Це вимагало розробки нових навчальних програм для підготовки педагогічних кадрів.

Двадцять першого жовтня 1920 року при Харківській Академії Теоретичних знань нарадою викладачів педагогічного відділення було створено Педагогічний інститут при Академії Теоретичних знань. Цей інститут призначався для всіх, хто прагнув присвятити себе педагогічній діяльності [2:283]. Пізніше, з 1 липня 1921 року Академія спрощується і реорганізується в Вищий Педагогічний навчальний заклад Харківський Інститут Народної Освіти (ІНО). Він нараховував три факультети: підготовки робітників соцвиху; підготовки робітників профосвіти; підготовки робітників політпросвіти [3:164].

Факультет соцвиху готував робітників дитячих садків, майданчиків, містечок, притулків; інструкторів соціального виховання, а також вчителів-предметників для загальноосвітніх шкіл за фахом: 1) фізика і хімія; 2) фізика, хімія та математика; 3) математика; 4) природознавство і географія; 5) рідна мова і російська література; 6) історія.

Факультет політпросвіти готував бібліотекарів, лекторів, музробітників.

Слухачі факультету профосвіти склалися з випускників технологічного інституту, які вирішили присвятити себе педагогічній діяльності. Даний факультет готував викладачів для закладів профосвіти.

Робітниками соцвиху і вчителями мали змогу стати всі бажаючі, але для цього необхідно було прослухати цикл обов'язкових предметів, який входив до плану трьохмісячних педагогічних курсів при ІНО, затвердженому відділом робітників освіти від 5 травня 1920 р.

Цикл обов'язкових предметів для всіх слухачів передбачав вивчення таких предметів: 1) історичний матеріалізм; 2) основи радянського будівництва; 3) введення в педагогіку; 4) система просвітницької політики Радянської влади; 5) сучасні течії педагогічної думки; 6) психологія дитячої творчості; 7) душевне життя дитини; 8) психологія; 9) основи естетичного виховання; 10) фізичний розвиток дитини; 11) шкільна гігієна; 12) ручна праця [3:91].

Позитивним, на наш погляд, у програмі цих курсів було те, що вони не відмежувались від вивчення і впровадження досвіду зарубіжних колег, і включали у програму предмет під назвою “Нові течії педагогічної думки”. Цей предмет вивчав сучасне герbartіанство, його педагогічну теорію і практику; досвід Бременської та Мангеймської школи; теорію вільного виховання.

Цікавим було і вивчення психології дитячої творчості, що передбачало розгляд таких досліджень: 1) сприйняття, відтворення та логічна обробка образів; 2) цінність образів та понять для волі; 3) мистецтво-діяльність, що виявляє особистість; 4) еволюція танцю та драми; 5) дитячий малюнок; 6) дитяча поезія, співи, танець [2:233]. Ознайомлення з цим предметом, сприяло формуванню творчої особистості, що залишається актуальною проблемою для сучасної освіти.

Трьохмісячні педагогічні курси при ХІНО були не єдиними. Пізніше, при Харківському технологічному інституті було влаштовано трьохмісячні педагогічні курси, затверджені у 1922 році підвідділом підготовки робітників освіти. Аналіз навчального плану, означених курсів, дає підстави зробити висновок про досить ґрунтовну підготовку педагогічних працівників на даних курсах. Зокрема, цей план включав такі змістовні цикли.

Педагогіка: 1) фізичний розвиток дитини; 2) душевне життя дитини; 3) дефективні діти; 4) нові течії педагогічної думки; 5) просвітницькі органи і просвітницька політика; 6) спеціальні методи викладання окремих предметів; 7) організація дитячих установ.

Соціально-політична пропедевтика: 1) історія та основи соціалізму; 2) історія класової боротьби; 3) радянська конституція;

Українознавство: 1) практичне і теоретичне знайомство з українською мовою; 2) література України; 3) фізична географія в зв'язку з етнографією України; 4) економічна географія України.

При секції охорони дитинства Харківського губернського відділу народної освіти були відкриті шестимісячні і річні курси працівників соціального виховання. Мета цих курсів складалась у підготовці робітників-педагогів єдиного дитинства (від 0 до 16 років). Програма цих курсів крім циклу обов'язкових предметів, який вивчався в інших установах, передбачала знайомство і дослідження дитячих установ соцвоса; вивчення анатомо-фізіологічних відмінностей дитини від народження до 4 років; підготовку до роботи з хворими та зкаліченими дітьми [5:44].

З метою підготовки інструкторів соціального виховання, організації дитячих установ, волосних, повітових та районних підвідділів соціального виховання, у Харкові у 1921 році було створено двохмісячні інструкторські курси. Ці курси передбачали вивчення чотирьох циклів [6:71]:

I. Соціальне виховання (160 годин): 1) введення в соціальне виховання його мета, та завдання; 2) семінари по дитячих установах; 3) педологія; 4) психологія дитини; 5) як злучити виховання зі свободою дитини; 6) дефективні діти; 7) дитяча творчість; 8) психологія гри; 9) ручна праця; 10) робота з придатного і випадкового матеріалу; 11) переробка матеріалу (ліпка, малювання); 12) ритмічна гімнастика; 13) дитяча і педагогічна література; 14) розказування; 15) дитячі свята і театри; 16) екскурсія і її місце в вихованні; 17) кулінарна праця.

II. Інструкторський цикл (80 годин): 1) коротке ознайомлення з підвідділами соціального виховання губернськими, повітовими і районними; 2) особисті форми і методи інструкторської праці; 3) організація соцвиховання; 4) організація і підготовлення робітників на місцях; 5) роль інструктора в дитячих установах; 6) праця робітника освіти серед населення; 7) підрахунок праці.

III. Політична грамота (60 годин): 1) елементи політичної економії; 2) історія соціалізму у зв'язку з історією робітничого руху; 3) історія і програма Комуністичної партії; 4) радянська конституція; 5) радянське будівництво в справі народної освіти; 6) професійний рух.

IV. Українознавство (100 годин): 1) теоретичний і практичний курс української мови; 2) українське письменство; 3) історія України з особливим розгляданням революційних рухів; 4) географія України з особливим розгляданням природних багатств України; 5) українське мистецтво.

Отже, на початку 20-х років була створена досить розгалужена система педагогічної освіти.

Орієнтовний навчальний план педагогічного циклу дисциплін у Педвузах, ухвалений державним науково-методологічним комітетом від 25 липня 1927 року виглядав таким чином [7:8]:

№	Педагогічні дисципліни	I	II	III	IV
1	Вчення про поведінку людини		4		
2	Педологія		2		
3	Історія педагогіки та народної освіти	4			
4	Система радянської освіти		2		
5	Педагогіка колективу		3	2	
6	Педагогіка особини				3
7	Педагогічні виміри			2	
8	Дидактика			2	
9	Методика спеціальних галузей			3	5

10	Організація освітніх установ				1
11	Шкільна гігієна				1
12	Фізкультура			2	2
13	Малювання, креслення, ліпка, аплікація	2	2		
14	Співи, музика	2	2		
15	Праця в майстернях	2	2	2	
16	Педагогічний практикум		2	4	6
ВСЬОГО		10	19'	19'	18

На педагогічних курсах та у Педвузах Харкова викладали декан факультету соціального інституту ІНО Попів, дефектолог Соколянський, відомий історик Багалеї, завідувач кафедри мовознавства ХІНО професор Суліма, завідувача губсоцвосом Гендріховська та інші відомі діячі української педагогічної освіти.

Аналіз програм підготовки педагогічних кадрів, незалежно від терміну підготовки і часу, дає підстави стверджувати, що у 20-і роки століття в Україні велика увага приділялась особистості дитини та комплексному підході у вихованні.

Всі програми обов'язкового циклу включали таку низку дисциплін: душевне життя дитини; фізичний розвиток дитини; шкільна гігієна; психологія дитини; дефективні діти, які пізніше були об'єднані у два курси: вчення про поведінку людини та педологію.

“Положення про навчально-дослідні установи при педвузах” видане Наркомосом України в 1928 році, поклало початок організації навчально-дослідних установ, які відіграли важливу роль у підготовці педагогічних кадрів. При ХІНО та інших інститутах народної освіти були створені семирічні дослідні школи, де проводились дослідження з педології та апробувались нові навчальні програми, які Наркомос рекомендував до впровадження в масові школи.

Великі зрушення відбувались в сфері розробки питань дидактики.

Проведений аналіз дозволяє виділити сукупну тенденцію інноваційного розвитку освітніх процесів у 20-х роках ХХ ст. - спрямованість на розвиток особистості дитини в школі активної і трудової, в школі, яка максимально зв'язана з життям суспільства і враховує індивідуальні особливості учня.

Разом з тим, школа і педагогіка 20-х років приділяла недостатню увагу питанням якості освіти, нарешті, несучи в собі всі прикмети свого часу, ця школа заклала в основу і змісту, і організації навчально-виховного процесу пріоритет класового підходу над людськими цінностями.

З початку 30-х років Комуністична партія та Уряд України беруть курс на уніфікацію освіти в контексті загальносоюзних заходів у цьому напрямку. Починалась епоха заборон, обмеження творчої свободи в освітній галузі. В 1931 році виходить постанова Сталіна, в якій новаторство 20-х років називається “безглуздими ідеями”. Четвертого липня 1936 року ЦК ВКП(б) приймає постанову “Про педологічні перекинуття в системі наркомосів”, в якій була засуджена педологія, як “буржуазна” наука. Постановою РНК УРСР від 29 квітня 1937 року “Про перетворення навчально-дослідних шкіл в нормальні школи”, були ліквідовані всі опорні і дослідно-освітні установи.

Ці зміни не могли не вплинути негативно і на підготовку педагогічних працівників.

Отже, аналіз системи підготовки педагогічних кадрів на Харківщині у 20-30-х роках ХХст. висвітляє ті цінні надбання, що не втратили своєї актуальності для сучасної професійної підготовки майбутніх вчителів.

1. Ряппо Я.П. Народна освіта на Україні за десять років революції. - Харків, 1927. - 62с.
2. ЦДАВОВ України. - Ф.166, д.1102-331/5. - 535 с.
3. ЦДАВОВ України. - Ф.166, д.290-3/330. - 564 с.
4. ДАО. - Ф.820, д.331.
5. ЦДАВОВ України. - Ф.166, д.563-3/601. - 87 с.
6. ДАО. - Ф.820, д.149.
7. Матеріали державного науково-методологічного комітету. - Харків, 1927. - № 5.
8. Культурне будівництво в УРСР. - К., 1959.
9. Тютюнник Л.В. Проблемы деятельности опытных учреждений Наркомпроса Украины (1922 - 1937 гг.). - К., 1992.

Матеріал надійшов до редакції 12.09.2000 р.

Попова О.В., Лук'янова В.А. Подготовка работников просвещения на Харьковщине в 20-30-е гг. XX века.

В статье сделана попытка описания содержания и организации подготовки работников просветительских учреждений и подготовки к осуществлению социального воспитания в учебных заведениях Харьковщины.

Popova O.V., Luk'yanova V.A. Training of Teachers in the Kharkiv Region in 20-30ies of the XXth Century.

The article attempts to describe the contents and organization of educational workers' training and preparation to the realization of social education in educational institutions of the Kharkiv region.